

نقش جریان‌ها و احزاب در شکل‌گیری فساد

عاطفه غلامی^۱

چکیده

احزاب و جریان‌های سیاسی که متشکل از افرادی با یک‌سری عقاید و چارچوب مشترک هستند، تقریباً در اکثر جوامع برای دستیابی به اهداف مشخصی شکل می‌گیرند. در مسیر دستیابی به اهداف برخی از احزاب و جریان‌های سیاسی به‌منظور تأمین مالی گروه، سهولت دستیابی به خواسته‌ها و سرعت بخشیدن به کارها ممکن است دست به اقدامات ناپسند و فسادآمیز بزنند مانند سوءاستفاده از منابع مالی دولتی، رشوه به برخی مقامات و ... که وجود چنین جریان‌های نادرستی بودجه عمومی کشور را هدر داده، منجر به تعویق در اجرای برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی، عدم گسترش آموزش و بهداشت و ... می‌شود و امنیت و توسعه اقتصادی کشور را که در گرو توسعه انسانی است با خطر مواجه می‌سازد. لذا راهکارهایی چون شفافیت در تأمین مالی احزاب سیاسی، تشدید نظارت و به‌کارگیری سازوکارهای اجرایی قوی، ممنوعیت نامزدهای سیاسی از برگزاری رویدادهای عمومی رسمی (از جمله رویدادهای خیریه) به‌منظور تبلیغات انتخاباتی و دسترسی عادلانه به منابع و تأسیسات عمومی به‌منظور کنترل عملکرد احزاب و جلوگیری از فسادهای احتمالی پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: احزاب، جریان سیاسی، فساد اقتصادی، فساد سیاسی.

مقدمه

به‌طور کلی، فساد به سوءاستفاده از قدرت برای منافع شخصی اشاره دارد. در معنای محدود آن، فساد یک پرداخت غیرقانونی به یک کارمند دولتی برای به‌دست‌آوردن مزایا است؛ اما، «فساد سیاسی» مفهوم گسترده‌تری از «فساد» است. فساد سیاسی شامل همه نوع سوءاستفاده از قدرت توسط همه بازیگران سیاسی (سیاست‌مداران، بروکرات‌ها، گروه‌های ذی‌نفع خاص و رأی‌دهندگان) است.

افزایش روزافزون فساد در دنیای اقتصاد شده است. البته همیشه اهداف مادی منجر به بروز فساد نمی‌شود و گاهی قدرت‌طلبی و انگیزه رسیدن به جایگاه‌ها و پست‌های دولتی ویژه، منجر به بروز فساد می‌شود. گاهی این نوع مفاسد، توسط اشخاص و با اهداف انفرادی بروز می‌نماید و گاهی توسط گروهی متشکل از افراد برای اهداف مشترک شکل می‌گیرد.

فساد اقتصادی و مالی از مشکلات بسیار جدی است که امروزه در سازمان‌ها و شرکت‌های مختلف مشاهده می‌شود و مسئله‌ای جهانی است. دور شدن

در بحث سیاست و اقتصاد چنین گروه‌هایی را حزب و جریان سیاسی می‌نامند که دارای قواعد مشخص گروهی و اهداف از پیش تعیین شده و مشترک هستند. برخی از احزاب در دستیابی به

۱. احزاب و اهداف آنان

حزب متشکل از مجموعه افرادی است که بر مبنای اساسنامه و مرامنامه‌ای ملی و کلان‌نگر تشکیل شده و به دنبال دستیابی به قدرت سیاسی و حفظ قدرت مذکور از طریق سازوکارهای انتخاباتی است. از نظر آنتونی داونز^۱ دانشمند سیاسی آمریکایی، احزاب سیاسی شکل خاصی از تشکیلات اجتماعی هستند. آن‌ها نباید با انجمن‌ها، فدراسیون‌ها و باشگاه‌های اجتماعی اشتباه گرفته شوند. در واقع یک حزب سیاسی تیمی از مردان است که به دنبال کنترل حاکمیت هستند. جیوانی سارتوریه^۲ محقق ایتالیایی نیز یک حزب را چنین تعریف کرده است: هر گروه سیاسی که با برچسب رسمی مشخص شود در انتخابات حاضر می‌شود و می‌تواند از طریق انتخابات نامزدهای پست دولتی را تعیین کند. حتی اگر این تعاریف تفاوتی در فهم احزاب سیاسی نشان دهند، در نهایت همه آن‌ها بر شرکت در انتخابات و علاقمندی به دست آوردن مناصب و مأموریت‌های عمومی به عنوان عناصر اساسی مشخص‌کننده احزاب سیاسی تأکید می‌کنند. آن‌ها باید معیارهای خاصی را داشته باشند که به شرح زیر خلاصه می‌شود:

- حزب تلاش می‌کند تا بر شکل‌گیری نظرات سیاسی تأثیر بگذارد.
- حزب، انجمنی از شهروندان است که دارای عضویت انفرادی هستند و باید حداقل تعداد اعضا را داشته باشد تا جدی بودن اهداف آن و

اهداف گروهی ممکن است برخی قوانین اخلاقی را زیر پا بگذارند و فسادها و اعمال غیرقانونی را انجام دهند. مانند سوءاستفاده از منابع دولتی، خرید رأی مردم، رشوه، لابی‌گری و ... که چنین اقداماتی ضربات جبران‌ناپذیر بسیاری بر اقتصاد و امنیت اقتصادی کشور دارد. با سوءاستفاده از منابع مالی دولت، کارایی بودجه دولت کاهش یافته و هزینه فرصت آن بالا می‌رود. به عبارتی این منابع می‌توانست در امور آموزشی، بهداشتی و ... برای عموم مردم هزینه گردد. فساد که توسط احزاب و جریان‌های سیاسی رخ می‌دهد، می‌تواند یکپارچگی بخش خصوصی را به خطر بیندازد، به طوری که ممکن است عملکرد تجاری و فعالیت شرکت‌های خصوصی نیز سیاست‌زده شود و این سیاست‌زدگی منجر به دور شدن عملکرد و فعالیت آنان از محور اقتصادی و نزدیک شدن به اهداف سیاسی گروهی می‌شود. البته همان‌طور که احزاب می‌توانند منجر به بروز فساد شوند، گاهی می‌توانند در مقابله با فساد هم مؤثر باشند. با توجه به اهمیت احزاب و جریان‌های سیاسی در شکل‌گیری و مقابله با فساد، در گزارش حاضر ابتدا تعریفی از جریان و احزاب به همراه اهداف آنان تبیین گشته است. سپس چگونگی نقش آن‌ها در بروز فساد و مقابله با فساد مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت ملاحظات امنیت اقتصادی، فعالیت‌های نادرست و فسادزای احزاب تبیین گشته و راهکارهایی جهت کنترل فعالیت احزاب و جریان‌های سیاسی در شکل‌دهی فساد، ارائه شده است.

1. Antony Downs
2. Giovanni Sartoriev

اعضای حیاتی را از بین می‌برد. طبق گزارشات سازمان شفافیت بین‌المللی، فساد یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های جهان معاصر است. دولت خوب را تضعیف می‌کند، سیاست‌های عمومی را به‌طور اساسی مخدوش می‌کند، منجر به تخصیص نادرست منابع می‌شود، به بخش خصوصی آسیب می‌رساند و وضعیت فقرا را بدتر از قبل می‌نماید. در شکل‌گیری فساد، عوامل مختلفی دخیل هستند. یکی از این عوامل احزاب و جریان‌های سیاسی هستند. البته احزاب و جریان‌های سیاسی همان‌طور که می‌توانند در ایجاد فساد نقش داشته باشند در جلوگیری و مقابله با فساد هم می‌توانند مؤثر واقع شوند که در ادامه هر یک از موارد به تفکیک مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۱-۲. بررسی نقش احزاب و جریان‌های سیاسی در

شکل‌گیری فساد

همان‌طور که در بخش قبلی تبیین شد، احزاب و جریان‌های سیاسی، شامل گروهی از افراد هستند که به دنبال دستیابی به یک هدف مشترک، خاص و از پیش تعیین شده هستند. از همین رو در مسیر دستیابی به اهداف و محقق شدن خواسته‌های گروهی خود، از کمک‌های فردی خود دریغ نمی‌کنند. دانشمندان علوم سیاسی معتقدند که ایجاد نهاد سیاسی، راه‌حلی برای حل مشکل فساد است و استدلال می‌کنند که نهادهای سیاسی قواعدی را تشکیل می‌دهند که بشر از آن‌ها پیروی می‌کند و بنابراین بر میزان بروز فساد در یک جامعه خاص تأثیر می‌گذارد. باین‌حال، تحقیقات در مورد رابطه بین جریان‌های سیاسی و فساد در مورد این‌که آیا جریان‌های سیاسی خاصی بر

چشم‌اندازهای موفقیت برای آن‌ها مشخص و دارای برنامه باشد.

- حزب باید اراده خود را برای مشارکت مداوم در نمایندگی سیاسی مردم در طول انتخابات نشان دهد. بنابراین این اتحادیه خود را از اتحادیه‌ها، سازمان‌های غیردولتی و سایر ابتکارات که نمی‌خواهند هیچ مسئولیت سیاسی‌ای را برای بخش‌های بزرگ‌تر برعهده بگیرند، متمایز می‌کند.
- یک حزب باید یک سازمان مستقل و دائمی باشد. در واقع یک حزب فقط برای یک انتخابات تشکیل نمی‌شود.
- یک حزب باید مایل به حضور در انظار عمومی باشد.
- یک حزب لزوماً نیازی به کسب کرسی در پارلمان ندارد، اما باید تمام معیارهای دیگر را برآورده کند.

بنابراین احزاب را می‌توان انجمن‌های دائمی شهروندان دانست که بر اساس عضویت رایگان و برنامه‌ای مدون، مشتاق هستند تا به‌منظور تحقق پیشنهادات در مسیر انتخابات، موقعیت‌های تعیین‌کننده سیاسی کشور را با تیم رهبران خود تصاحب کنند.

۲. بررسی نقش احزاب و جریان‌های سیاسی

در شکل‌گیری و مقابله با فساد

فساد یک بیماری است، سرطانی که بافت فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه را می‌خورد و عملکرد

منابع دولتی که منافع روشنی را برای سیاستمداران و احزاب کنونی ایجاد می‌کند و زمینه بازی ناعادلانه‌ای را فراهم می‌آورد تا منجر به تضعیف تمامیت انتخابات شود را به‌طور فزاینده‌ای به رسمیت می‌شناسد.^۱ سوءاستفاده از منابع دولتی توسط حزب حاکم برای قرار دادن خود در موقعیت مطلوب، همچنان در بسیاری از کشورها مشکل‌ساز است.^۲ همچنین سوءاستفاده از منابع دولتی می‌تواند منجر به یک سیستم حزبی غالب شود یا به حفظ آن کمک کند - به‌عنوان گروهی از احزاب/ سازمان‌های سیاسی که پی‌درپی در انتخابات پیروز شده‌اند و شکست آینده آن‌ها قابل پیش‌بینی نیست یا در آینده قابل پیش‌بینی بعید است.^۳ سوءاستفاده از منابع دولتی و ارتکاب فساد توسط احزاب و جریان‌های سیاسی می‌تواند از چند طریق رخ دهد که در شکل شماره (۱) ارائه شده است.

مهم‌ترین عاملی که منجر به وقوع فساد توسط احزاب و جریان‌های سیاسی می‌شود، تأمین مالی احزاب سیاسی است. در واقع پول در حوزه سیاسی، نقش مهمی را ایفا می‌کند و برای دموکراسی فراگیر و حکمرانی مؤثر ضروری است.

وقوع فساد تأثیر کاهنده یا فزاینده‌ای دارند، نتایج متفاوتی به‌همراه داشته است.^۱ به‌عنوان مثال، در برخی موارد هر عضو حزب و جریان سیاسی به‌منظور نشان دادن حضور مؤثر خود حاضر به انجام هر کاری است؛ البته که در این بین منافع شخصی خود فرد هم اثرگذار بوده و یک دلیل برای انجام هر کاری در رسیدن به هدف گروهی حزب، منافع شخصی درگیر افراد است. بنابراین خود احزاب و جریان‌های سیاسی و افراد عضو آن‌ها می‌توانند عوامل شکل‌گیری فسادهای اقتصادی، مالی، اداری و ... باشند.

مهم‌ترین عاملی که منجر به وقوع فساد توسط احزاب و جریان‌های سیاسی می‌شود، تأمین مالی احزاب سیاسی است. در واقع پول در حوزه سیاسی، نقش مهمی را ایفا می‌کند و برای دموکراسی فراگیر و حکمرانی مؤثر ضروری است و این امکان را برای احزاب و جریان‌های سیاسی ایجاد می‌کند که با رأی‌دهندگان در تماس و ارتباط باشند و سازمان‌های سیاسی بلندمدت ایجاد نمایند. از همین رو برای تأمین مالی جریان‌های سیاسی ممکن است مفاسدی رخ دهد. به‌طوری که کمیسیون ونیز و سازمان امنیت و همکاری اروپا در دفتر نهادهای دموکراتیک و حقوق بشر^۲، سوءاستفاده از منابع اداری در طول فرایند انتخابات را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و پرتکرارترین چالش‌های مشاهده شده در اروپا و فراتر از آن یاد کرده‌اند.^۳ جامعه جهانی چنین سوءاستفاده‌هایی از

1. Catharina Groop, 2013

2. OSCE/ODIHR

4. IFES, 2017

5. International IDEA, 2014

6. Suttner, 2006

۳. کمیسیون ونیز و OSCE/ODIHR 2016

شکل ۱: منابع دولتی مورد سوءاستفاده توسط احزاب و جریان‌های سیاسی

✓ سوءاستفاده از منابع نظارتی

مقامات فعلی همچنین ممکن است از دستورالعمل قانونی خود برای تصویب قوانین و مقرراتی که رفتار را کنترل می‌کنند، سوءاستفاده کنند. سوءاستفاده از منابع نظارتی ممکن است شامل تغییر قانون کیفری تا ترتیب ظاهر شدن نامزدها در برگه رأی باشد.^۳

✓ سوءاستفاده از منابع نهادی

سوءاستفاده از منابع نهادی شامل سوءاستفاده مقامات دولتی از وسایل نقلیه رسمی در طول مبارزات انتخاباتی، چاپ مواد تبلیغاتی در دفاتر چاپ ملی یا برگزاری جلسات و تجمعات حزبی در مراسم رسمی می‌شود. در مورد صاحبان دفتر فعلی که در انتخابات مجدد نامزد شده‌اند، سوءاستفاده از منابع عمومی همچنین شامل کارکنان اداری است که برای مبارزات انتخاباتی کار می‌کنند.^۴ همچنین سوگیری رسانه‌های دولتی نمونه بارز سوءاستفاده از منابع دولتی در بسیاری از کشورها است.^۵ همچنین جریان سیاسی حاکم می‌تواند از کنترل بروکراسی و دستگاه امنیتی دولتی برای بسیج آرا در بین کارکنان دولت یا ارباب رأی‌دهندگان مخالف استفاده نماید.^۶

✓ سوءاستفاده از منابع اجرایی

سوءاستفاده از منابع اجرایی شامل سوءاستفاده از نهادهای امنیتی و انتظامی برای اجرای قوانین و مقررات است. نمونه‌هایی از سوءاستفاده از این منابع برای مزایای انتخاباتی و جریان‌های سیاسی و حزبی

✓ سوءاستفاده از منابع مالی

منابع مالی دولت شامل دارایی‌های پولی بودجه دولت و مؤسسات دولتی یا تحت مدیریت دولت است.^۱ سوءاستفاده از منابع مالی می‌تواند منابع دولتی را برای تأثیرگذاری بر روند انتخابات تغییر مسیر دهد و می‌تواند بودجه محدودی را که برای توسعه، زیرساخت‌ها یا پروژه‌های رفاه اجتماعی در دسترس است تخلیه کند. همچنین جریان سیاسی حاکم فعلی ممکن است با جلوگیری از تجمع مخالفان یا حذف منابع دولتی برای تأمین مالی سایر جریان‌های سیاسی، زمین بازی را به نفع خود تغییر دهد.^۲ از طرف دیگر، برخی پروژه‌های دولتی ممکن است در طول دوره مبارزات انتخاباتی برای تأثیرگذاری بر رأی‌دهندگان آغاز شوند تا این‌که در مواقع مورد نیاز آغاز شوند.

1. Jenkins, 2017
2. Uberti & Jackson, 2018
3. Ohman 2013
4. گزارش OECD, 2016
5. Ohman 2013
6. Uberti & Jackson 2018

سوءاستفاده از قدرت و اختیار توسط احزاب و جریان‌های سیاسی به دو صورت قابل انجام است که عبارتند از:

- ✓ سوءاستفاده از قدرت و اختیار به منظور تسریع رویه‌های مطابق با قانون. مانند دریافت مزایای مالی یا سایر مزایا در قبال اتمام مراحل در زمان کوتاه‌تر است.
- ✓ سوءاستفاده از قدرت و اختیار به منظور تسریع رویه‌های خلاف قانون.

۲. طرفداری: طرفداری نوعی فساد سیاسی است که در طول فرایند تصمیم‌گیری سیاسی توسط احزاب و جریان‌های سیاسی ممکن است رخ دهد. طرفداری به‌عنوان یک مفهوم به‌معنای مطلوبیت و حمایت نامشروع و غیرقانونی است. مطلوبیت سیاسی عبارت است از ارائه مزایای غیرقانونی به طرق مختلف توسط احزاب سیاسی منتخب به گروهی از رأی‌دهندگان که در انتخابات از آنها حمایت کردند. به‌طور خلاصه، احزاب سیاسی به‌نحوی به حامیان سیاسی خود به‌خاطر کمک‌هایی که در مرحله انتخاباتی خود کرده‌اند، پاداش می‌دهند. طرفداری سیاسی را می‌توان جناح‌بندی سیاسی نیز نامید. امروزه طرفداری سیاسی یا مشتری‌گرایی سیاسی در بسیاری از کشورها رایج است. احزاب سیاسی تمایل به ایجاد موقعیت‌های جدید نهادهای عمومی به‌منظور به‌کارگیری حزبی خود دارند.^۳

می‌تواند شامل برداشتن مجوز برای تجمعات مبارزات انتخاباتی مخالفان یا بازرسی‌های مالیاتی غیرمنتظره از احزاب رقیب باشد.^۱ علاوه بر این، جریان سیاسی حاکم ممکن است از کنترل ممتاز خود بر دستگاه‌های اداری و نظامی (پلیس، شعب اخذ رأی، مراکز شمارش آرا و غیره) برای دستکاری فرایندهای انتخاباتی بدون مجازات نسبی، سوءاستفاده نماید.^۲

علاوه بر سوءاستفاده از منابع دولتی، مفاسد دیگری توسط احزاب و جریان‌های سیاسی ممکن است رخ دهد که در شکل شماره (۲) برخی از آنها ارائه شده‌اند.

شکل ۲: انواع مفاسد اقتصادی که ممکن است احزاب و جریان‌های سیاسی مرتکب شوند

منبع: Prof. Dr. Coskun Can Aktan, 2015

۱. رشوه: رشوه به‌عنوان سوءاستفاده از قدرت و اختیار در مقابل حفظ منافع شخصی تعریف می‌شود.

1. Jenkins 2017
2. Uberti & Jackson 2018
3. Johnston, 1979

ممکن است تابع قوانین محکم و سخت باشد. تصمیم‌گیری در مورد موضوعی خاص ممکن است به نسبت معینی از تعداد کل نمایندگان مجلس محدود شود. در این شرایط احزاب سیاسی می‌توانند متقابلاً از تصویب پیش‌نویس قانون پیشنهادی خود به پارلمان اطمینان حاصل کنند. هر دو حزب (بخشی از قدرت و حزب مخالف) از آرای خود برای حمایت متقابل از یکدیگر استفاده می‌کنند. در برخی موارد تجارت رأی می‌تواند باعث فساد سیاسی شده و اخلاق سیاسی را از بین ببرد. احزاب سیاسی زمانی می‌توانند از یکدیگر حمایت کنند که منفعت متقابل وجود داشته باشد. به‌عنوان مثال، اعضای پارلمان ممکن است به منافع متقابل رأی دهند. به‌عنوان مثال، حزب A می‌تواند با حزب B موافقت کند تا از پروژه X پیشنهادی به مجلس در قبال رأی دادن به پروژه Y پیشنهاد شده توسط حزب B حمایت کند. در این شرایط هر دو پروژه ممکن است اجرا شوند، حتی اگر مطابق منافع کشور نباشد.

موضوع دیگری که می‌تواند در خصوص فساد احزاب سیاسی مورد ارزیابی قرار گیرد، «خرید رأی» است. در سازوکار ثبت احزاب سیاسی ممکن است به‌طور مخفیانه برای تصویب پیش‌نویس قانونی که به مجلس پیشنهاد داده‌اند، به معاون حزب دیگر مزایای مالی پیشنهاد دهند. کاربرد وسیع‌تری برای خرید رأی به شرح زیر است: انتقال معاون یک حزب سیاسی به یک حزب سیاسی دیگر (یعنی پس از انتخابات) با بهره‌مندی از امکانات مالی یا راه‌های دیگر، نوع دیگری از فساد سیاسی است. انتقال نماینده به حزب

۳. **حمایت:** پس از روی کار آمدن حزب سیاسی، در روند سیاسی متداول است که بروکرات‌های سطح بالا که در نهادهای عمومی مشغول به کار هستند، یا با افراد جدید با در نظر گرفتن عواملی مانند حزب‌گرایی سیاسی، حامیان، ایدئولوژی و احزاب نژادپرست کنار گذاشته شوند. در ادبیات سیاسی به این وضعیت «حمایت» می‌گویند. حمایت‌های شدید به این معناست که برخی از وزراء از قدرت و اختیار نامحدودی برخوردارند تا در پست‌های مختلف تعیین وظیفه کنند و از مشاوران جدید استفاده کنند. «سیستم خرابکاری» که در ایالات متحده در قرن ۱۹ اعمال شد، مثال خوبی از فساد جریان‌های سیاسی از نوع حمایت است. این سیستم به‌عنوان توزیع قدرت سیاسی با ارائه خدمات ملکی به طرفداران سیاسی تلقی می‌شود. به‌طور خلاصه، فساد حمایتی، نوعی توزیع موقعیت‌های عمومی به‌عنوان جایزه به حامیان، مشارکت‌کنندگان و دادن قدرت سیاسی بدون در نظر گرفتن اصول شایستگی و برابری است.

۴. **خرید رأی متقابل:** خرید رأی متقابل فساد سیاسی است که به‌ویژه در مراحل قانون‌گذاری رخ می‌دهد. اگر به نفع احزاب سیاسی باشد، احزاب سیاسی ممکن است متقابلاً از قوانینی که به مجلس پیشنهاد داده‌اند (یعنی نهاد قانون‌گذاری) حمایت کنند. این به نوعی تجارت رأی متقابل است. شکی نیست که رأی‌گیری در برخی موارد ممکن است در ساده‌سازی فرایند تصمیم‌گیری مفید باشد. به‌عنوان مثال، تصمیم‌گیری در پارلمان درباره موضوعات خاص

سیاسی به روش‌های مختلفی قابل انجام است که عبارتند از:

- ✓ تعهدات اضافی و دروغ‌گویی
- ✓ تبلیغات
- ✓ اطلاعات اضافی
- ✓ پنهان کاری

۲-۲. بررسی نقش احزاب و جریان‌های سیاسی در مقابله با فساد

فعالیت احزاب و جریان‌های سیاسی مانند یک سکه دورو است که یک روی آن فساد را تشدید و روی دیگر آن می‌تواند بازدارنده فساد باشد. در بخش پیشین به نقش احزاب و جریان‌های سیاسی در شکل‌گیری فساد پرداخته شد. در این بخش به نقش احزاب در مقابله با فساد پرداخته می‌شود که برخی از اهم نکات مورد بررسی در این زمینه عبارتند از:

✓ در یک نظام حزبی تعداد نامزدهای انتخاباتی کاهش می‌یابد و نامزدها تنها از طریق حزب معرفی می‌شوند که این معنای کاهش هزینه‌های تبلیغاتی و انتخاباتی و البته افزایش قدرت تشخیص مردم می‌شود. زمانی که قدرت تشخیص مردم افزایش یابد، احتمال فریب آنان توسط برخی کاندیداها و طرفداران آنان کاهش می‌یابد. به‌عنوان مثال، افزایش آگاهی مردم می‌تواند در عدم واگذاری شناسنامه افراد برای فروش رأی اثرگذار باشد.

✓ در جریان هر انتخاباتی، بداخلاقی‌های سیاسی، اخلاقی و حقوقی با ریشه‌های متفاوتی بروز می‌نمایند که یکی از این ریشه‌ها به نامزدهای

دیگر به‌نوعی افزایش تعداد آرا است، به‌ویژه در مناطق روستایی که معاون به‌عنوان شخص مهم‌تر از برنامه و فلسفه حزب در نظر رأی‌دهندگان است. بنابراین اگر معاون از حزب A به B تغییر کند، همچنان از حمایت رأی‌دهندگان برخوردار خواهد بود. در شرایط کنونی، خرید معاون نوعی فساد سیاسی رایج است که در روند سیاسی دیده می‌شود. همچنین در کنار خرید معاون احزاب، بازار خرید نمایندگان و رأی نیز توسط برخی جریان‌های سیاسی و احزاب وجود دارد.

۵. **لابی کردن:** در حین فرایند تصمیم‌گیری سیاسی، گروه‌هایی توسط حزب حاکم تحت فشار قرار می‌گیرند، از همین رو سایر احزاب مخالف، بروکراسی و رأی‌دهندگان لابی می‌کنند و مانع تصمیم‌گیری بهینه در بخش عمومی می‌شوند.

۶. **سوءاستفاده:** سیاست‌مداران سعی می‌کنند انتظارات گروه‌های حامی و ذی‌نفع را برآورده کنند تا مانع از دست‌دادن آرا در انتخابات آینده شوند. به‌عنوان مثال، یک شرکت X که قبل از انتخابات شهرداری به کاندیدایی کمک مالی کرده است، می‌تواند آسفالت جاده مقابل شرکت را درخواست کند. آسفالت جاده بدون توجه به صف، نوعی سوءاستفاده است.

۷. **دستکاری سیاسی:** نوع دیگری از فساد که ممکن است توسط جریان‌های سیاسی و احزاب رخ دهد، «دستکاری سیاسی» است، بدین‌صورت که سیاست‌مداران برای به حداکثر رساندن آراء اقدام به گمراه کردن رأی‌دهندگان می‌نمایند. دستکاری

قبلی بیان شد، از حزب و جریان سیاسی خارج می‌گردد.

دانشمندان علوم سیاسی معتقدند که ایجاد نهاد سیاسی، راه‌حلی برای حل مشکل فساد است و استدلال می‌کنند که نهادهای سیاسی قواعدی را تشکیل می‌دهند که بشر از آن‌ها پیروی می‌کند و بنابراین بر میزان بروز فساد در یک جامعه خاص تأثیر می‌گذارد.

۳. ملاحظات امنیت اقتصادی

اگرچه احزاب غالباً از طیف وسیعی از روش‌ها برای حفظ قدرت استفاده می‌کنند، اما شواهد تجربی وجود دارد که نشان می‌دهد بهره‌برداری از منابع دولتی از اهمیت محوری برخوردار است. در واقع سوءاستفاده از منابع دولتی می‌تواند یک فساد بزرگ در روند انتخابات باشد زیرا می‌تواند نابرابری‌های قدرت را تشدید کند، مزایای ناعادلانه انتخاباتی را برای صاحب‌منصبان به ارمغان بیاورد، یکپارچگی یک انتخابات را به خطر بیندازد و اعتماد عمومی به مشروعیت این روند و انتخابات را کاهش دهد^۱.

در بسیاری از کشورها که شفافیت منابع دولتی به اندازه کافی تنظیم نشده است یا تفاوت‌هایی بین آنچه در قانون نوشته شده (قانون بودجه) و آنچه در عمل اتفاق می‌افتد (عملکرد دولت) وجود دارد. این شکاف‌ها باعث می‌شود سیستم انتخاباتی در برابر

انتخاباتی و طرفداران آنان بازمی‌گردد. وجود احزاب و جریان‌های سیاسی با خط‌مشی مشخص می‌تواند در خروج برخی نامزدهای فاسد و طرفداران آن‌ها از جریان انتخابات مؤثر باشد.

✓ احزاب و جریان‌های سیاسی، دارای خط‌مشی مشخص با اهداف مشخص و از پیش تعیین شده هستند و چون دائمی بودن یکی از ویژگی‌های احزاب است، عموم مردم از اهداف و برنامه‌های آنان خبر دارند و صرف وجود یک‌سری تبلیغات کوتاه‌مدت انتخاباتی با آن‌ها آشنا نمی‌شوند. لذا زمانی که احزاب وجود داشته باشند، تبلیغات دروغین و آمیخته با فساد اخلاقی توسط آنان نسبت به زمانی که اشخاص به‌تنهایی کاندید می‌شوند به نسبت کمتری بروز می‌نماید.

✓ پایبندی احزاب به برنامه‌های خود منجر به کاهش انگیزه ارتکاب جرم و فساد توسط اعضای آنان می‌شود. از آنجایی که تمامی اعضای احزاب و جریان‌های سیاسی برای یک هدف مشخص در تلاش هستند، لذا در مسیر رسیدن به هدف مشترک کمتر انگیزه ارتکاب جرم برای منافع شخصی خارج از گروه را دارند. چرا که در صورتی که هر یک از اعضای جریان‌های سیاسی مرتکب جرمی شود که به هدف اصلی حزب لطمه وارد شود و یا حزب را بدنام نماید، طبق قوانین میان آن‌ها که در بخش

منجر به کاهش منابع و بودجه دولت می‌شود. کاهش بودجه دولت نیز منجر به تعویق در اجرای پروژه‌های عمرانی، شهرسازی و توسعه‌ای می‌شود که در نهایت دسترسی مردم به کالاهای عمومی که تأمین آن‌ها وظیفه دولت است، کاهش می‌یابد. کاهش ارائه خدمات عمومی به جامعه و مردم نیز به مرور منجر به کاهش رفاه زندگی مردم و شروع اعتراضات آنان به دولت وقت می‌گردد.

- **کاهش رفاه زندگی اجتماعی:** با کاهش بودجه دولت به دلیل سوءاستفاده احزاب از آن، هزینه‌های بخش آموزش، بهداشت و درمان و ... تأمین نخواهد شد. لذا رفاه اجتماعی مردم که در گرو چنین متغیرهای مهم اجتماعی - اقتصادی در جامعه است، کاهش خواهد یافت.
- **کاهش مشارکت مردم در صحنه‌های اجتماعی:** وقوع فساد توسط احزاب منجر به کاهش اعتماد مردم به جریان‌های سیاسی خواهد شد. زمانی که اعتماد مردم نسبت به جریان‌های سیاسی و احزاب خدشه‌دار شود، آن‌ها از حضور در صحنه‌های اجتماعی از جمله مشارکت در انتخابات سرباز می‌زنند که چنین رویدادی برای امنیت اجتماعی - اقتصادی کشور بسیار خطرناک است؛ چرا که پشتوانه استقلال هر کشوری مردم آن کشور هستند.
- **وقوع اعتراضات و شورش‌های خیابانی:** از آنجایی که مردم با استناد به صحبت‌ها، وعده‌ها

دستکاری افراد در موقعیت قدرت آسیب‌پذیرتر باشد. همچنین فساد که توسط احزاب و جریان‌های سیاسی رخ می‌دهد، می‌تواند یکپارچگی بخش خصوصی را به خطر بیندازد، به طوری که ممکن است عملکرد تجاری و فعالیت شرکت‌های خصوصی نیز سیاست‌زده شود. شرکت‌های سیاست‌زده ممکن است کارگران خود را تحت فشار قرار دهند یا ارباب کنند تا به نامزد خاصی رأی دهند.

بخش خصوصی ممکن است از نفوذ و منابع خود برای فشار بر دولت برای اجرای سیاست‌ها و قوانین به نفع خود استفاده کند. به عنوان مثال، دسترسی مقامات منتخب به تدارکات عمومی برای «جلب رضایت» شرکت‌هایی که در مبارزات خود مشارکت مهمی داشته‌اند یا برعکس، و یا حذف شرکت‌هایی که از رقیب حزب و جریان سیاسی روی کار آمده، حمایت می‌کردند.

معمولاً هزینه‌های سیاسی احزاب بیش از درآمدهای قانونی آن‌ها می‌باشد. از این رو آنان متوسل به شیوه‌های نادرست، غیراخلاقی یا غیرقانونی برای تأمین مالی فعالیت‌های سیاسی و تضمین بقا و موقعیت خود در صحنه سیاست می‌شوند. سوءاستفاده احزاب از منابع مالی دولت تبعات بسیاری بر اقتصاد جامعه و امنیت اقتصادی کشور دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از:

- **ایجاد کسری بودجه دولت:** متوسل شدن احزاب به تأمین مالی از محل منابع مالی دولت،

دستیابی به قدرت سیاسی و حفظ قدرت مذکور از طریق سازوکارهای انتخاباتی است. احزاب تلاش می‌کنند تا در دوره‌های انتخاباتی بتوانند پیروز میدان شوند و بر نظرات سیاسی و اهداف سیاسی اثرگذارند، از همین رو در جهت دستیابی به موقعیت‌های مهم و اثرگذار بر سیاست‌های کشور دست به اقداماتی می‌زنند که برخی از این اقدامات خارج از چارچوب قوانین بوده و فساد محسوب می‌شوند؛ مانند سوءاستفاده از منابع مالی، منابع نظارتی و منابع اجرایی دولت، رشوه، خرید رأی مردم و فساد احزاب و جریان‌های سیاسی منجر به هدررفت بودجه عمومی کشور می‌شود، بودجه‌ای که می‌توانست در بخش بهداشت و درمان، آموزش، ارائه خدمات عمومی برای مردم هزینه شود. بنابراین می‌توان گفت هزینه فرصت فساد احزاب بسیار بالاست و در نهایت منجر به ازبین‌رفتن حقوق مردم و بروز نارضایتی آنان از عملکرد دولت می‌شود.

احزاب سیاسی به‌نحوی به حامیان سیاسی خود به‌خاطر کمک‌هایی که در مرحله انتخاباتی خود کرده‌اند، پاداش می‌دهند. طرفداری سیاسی را می‌توان جناح‌بندی سیاسی نیز نامید. امروزه طرفداری سیاسی یا مشتری‌گرایی سیاسی در بسیاری از کشورها رایج است. احزاب سیاسی تمایل به ایجاد موقعیت‌های جدید نهادهای عمومی به‌منظور به‌کارگیری حزبی خود دارند.

و ... به پای صندوق‌های رأی می‌آیند و به جریان‌های سیاسی صادقانه رأی می‌دهند، انتظار عموم جامعه بر این است که احزاب نیز با آن‌ها صادقانه برخورد نمایند. زمانی که فسادهای مالی - اقتصادی احزاب برای مردم آشکار گردد، نوعی حس سوءاستفاده و ازبین‌رفتن حقوق مردمی به مردم دست خواهد داد که نتیجه چنین احساسی، بروز اعتراضات و حتی در مواقعی شورش‌های خیابانی است.

• افزایش تمایل به جریان‌های سیاسی خارجی:

فساد احزاب و جریان‌های سیاسی داخلی که منجر به ازبین‌رفتن اعتماد مردم می‌شود، مسیر سلطه‌سایرین بر کشور را فراهم می‌آورد. امروزه کمتر کشوری متوسل به جنگ نظامی علیه دیگری می‌شود و به‌نوعی جنگ روانی و اقتصادی میان کشورها رواج یافته است. لذا با ازبین‌رفتن اعتماد مردم به احزاب و جریان‌های داخلی زمینه برای فعالیت جریان‌های سیاسی خارجی فراهم می‌شود و جریان‌های مقابل اقدام به جلب اعتماد مردم می‌کنند و به‌لحاظ روانی، آنان را علیه کشور خود پرورش می‌دهند.

جمع‌بندی و راهکارهای پیشنهادی

در گزارش حاضر به بررسی نقش احزاب و جریان‌های سیاسی در شکل‌گیری و مقابله با فساد پرداخته شد. در یک تعریف حزب و جریان سیاسی متشکل از مجموعه افرادی است که بر مبنای اساسنامه و مرام‌نامه‌ای ملی و کلان‌نگر تشکیل شده و به‌دنبال

مسیر رسیدن به اهداف خود پیش می‌برند که هزینه فرصت سوءاستفاده از منابع مالی دولت بالاست. از همین رو پیشنهاد می‌گردد برنامه‌ای برای شفافیت و روشن‌سازی چگونگی تأمین مالی احزاب و جریان‌های سیاسی تدوین گردد. بدین‌شکل که هر حزب میزان هزینه خود برای هر انتخابات و یا هر فعالیت سیاسی دیگر را با ذکر منابع درآمدی در طول زمان برای عموم مردم آشکارا بیان کند.

- تشدید نظارت و به‌کارگیری سازوکارهای اجرایی قوی: با وجود این‌که برای نحوه فعالیت احزاب و جریان‌های سیاسی، قوانینی تدوین گشته است، اما بررسی‌ها حاکی از این است که نه تنها ضمانت اجرایی قوی برای اجرای قوانین وجود ندارد، بلکه روزبه‌روز هم بر تعدد قوانین افزوده می‌شود. از همین رو پیشنهاد می‌گردد، به‌جای اضافه کردن قوانین جدید برای فعالیت و کنترل احزاب، قوه قضائیه کارگروهی را متولی نظارت بر اجرای قوانین نماید. چرا که تا زمانی که ضمانت اجرایی برای قوانین وجود نداشته باشد، اضافه کردن قانون جدید مشکلی را حل نمی‌کند.

- ممنوعیت احزاب و جریان‌های سیاسی از برگزاری رویدادهای عمومی رسمی (از جمله رویدادهای خیریه) به‌منظور تبلیغات انتخاباتی: برخی احزاب و جریان‌های سیاسی با شناخت علایق و سلايق فرهنگی و اجتماعی مردم و در برخی مواقع حتی سلايق عقیدتی و مذهبی آنان، دست به اقدامات تبلیغاتی می‌زنند و با برانگیختن احساسات مردم سعی در جلب اعتماد و سرانجام رأی آنان دارند. برگزاری

در مقابل در برخی مواقع وجود نظام حزبی می‌تواند با فساد مقابله کند. بدین‌صورت که زمانی که احزاب روی کار می‌آیند هزینه‌های انتخاباتی کاهش می‌یابد چرا که تعداد نامزدهای انتخاباتی کاهش می‌یابد و نامزدها در قالب احزاب معرفی می‌شوند. از طرفی چون احزاب دائمی هستند (در بلندمدت فعالیت می‌کنند و صرفاً در دوره‌های کوتاه‌مدت فعالیت نمی‌کنند) دارای برنامه و اهداف مشخص و از پیش تعیین شده هستند که برای عموم مردم هم مشخص و آشکار است، لذا زمانی که احزاب وجود داشته باشند، تبلیغات دروغین و آمیخته با فساد اخلاقی توسط آنان نسبت به زمانی که اشخاص به‌تنهایی کاندید می‌شوند به نسبت کمتری بروز می‌نماید. همچنین پایبندی احزاب به برنامه‌های خود منجر به کاهش انگیزه ارتکاب جرم و فساد توسط اعضای آنان می‌شود، اما از آنجایی که عمده تحقیقات و بررسی‌ها در خصوص فعالیت احزاب و جریان‌های سیاسی نشان‌دهنده این موضوع است که احزاب بیش از این‌که با فساد مقابله کنند خود منجر به بروز فساد می‌شوند.

در ادامه راهکارهایی برگرفته از تحقیقات سازمان ملل متحد و برخی دیگر از سازمان‌های بین‌المللی و همچنین تجارب کشورها، برای کنترل فعالیت احزاب و جلوگیری از بروز فساد توسط آنان ارائه می‌شود.

- شفافیت در تأمین مالی احزاب سیاسی: همان‌طور که بیان شد، برخی از احزاب و جریان‌های سیاسی به‌منظور تأمین مالی از منابع مالی، اجرایی و نظارتی دولت سوءاستفاده می‌کنند و فعالیت‌های خود را در

عمومی تشکیل گردد و گزارشات دوره‌ای را در این زمینه اعلام نماید. که به‌منظور گسترش شفافیت پیشنهاد می‌گردد این گزارشات به‌صورت عمومی در دسترس مردم قرار گیرند.

اگرچه احزاب غالباً از طیف وسیعی از روش‌ها برای حفظ قدرت استفاده می‌کنند، اما شواهد تجربی وجود دارد که نشان می‌دهد بهره‌برداری از منابع دولتی از اهمیت محوری برخوردار است. درواقع سوءاستفاده از منابع دولتی می‌تواند یک فساد بزرگ در روند انتخابات باشد.

منابع

- International Foundation for Electoral Systems (2017), Unfair Advantage: The Abuse of State Resources in Elections.
- International Foundation for Electoral Systems (2018), Abuse of State Resources Research and Assessment Framework: Guidelines for the Democracy and Governance Community of Practice.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance (2014), Funding of Political Parties and Election Campaigns, A Handbook on Political Finance.

رویدادهای عمومی رسمی مانند مراسم عزاداری، مراسم ولادت و ... از این قبیل اقدامات هستند. از آنجایی که در چنین مراسمی، احزاب و جریان‌های سیاسی تنها با تحریک عقاید و مذهب مردم آنان را جذب می‌کنند و برنامه و اهداف اصلی خود را تشریح نمی‌کنند، به نظر می‌رسد چنین اقداماتی پوچ و خالی است و تنها عده‌ای از مردم را که به‌اصطلاح با ظواهر تصمیم می‌گیرند به‌سمت خود جذب می‌نمایند. از همین رو پیشنهاد می‌گردد برگزاری هرگونه مراسم عمومی رسمی به‌منظور تبلیغات انتخاباتی توسط احزاب و جریان‌های عمومی ممنوع شود و در صورت مشاهده هرگونه اقدامات این‌چنینی برخورد صورت گیرد که این برخورد می‌تواند در قالب جریمه، اعلام عمومی زیرپا نهادن قوانین توسط احزاب و ... باشد.

- دسترسی عادلانه به منابع و تأسیسات عمومی: همان‌طور که بیان شد برخی از احزاب با داشتن روابط دوستانه با حزب روی کار و برخی مقامات، به منابع دولتی دسترسی دارند و از آن‌ها در راستای دستیابی به اهداف خود سوءاستفاده می‌نمایند که این به‌نوعی فساد مالی بوده و خلاف قانون است. از همین رو اگر بنا بر این باشد که احزاب بتوانند از منابع دولتی استفاده نمایند باید دسترسی عادلانه به منابع برای همگی آنان فراهم شود. همچنین استفاده از تأسیسات عمومی یا باید برای تمامی احزاب آزاد باشد و یا این که دسترسی تمامی آن‌ها محدود شود. از همین رو پیشنهاد می‌گردد کارگروهی جهت کنترل و نظارت بر استفاده از منابع دولتی و تأسیسات

- Catharina Groop. (2013), Accountability and Corruption.
- Johnston, Michael (1979), "Patrons and Clients, Jobs and Machines: A Case Study of the Uses of Patronage." American Political Science Review 73(2).
- Suttner, R. (2006), Party Dominance 'Theory': Of What Value?
- OSCE/ODIHR. (2011), Guidelines on Political Party Regulation, OSCE/ODIHR, Warsaw.
- Jenkins, M. (2017), Best Practices on Preventing the Abuse of Public Resources, Transparency International, Berlin.
- Jackson, D & Uberti, L J. (2018), Promoting Electoral Integrity through Aid: Analysis and Advice for Donors, U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Issue 2018:5)
- Ohman, M. (2013), Controlling Money in Politics: An Introduction. International Foundation for Electoral Systems.
- OECD. (2016), Financing Democracy: Funding of Political Parties and Election Campaigns and the Risk of Policy Capture, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris.
- OECD. (2016), Funding of Political Parties and Election Campaigns and the Risk of Policy Capture, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris.
- Ohman, M. (2013), Controlling Money in Politics: An Introduction. International Foundation for Electoral Systems.

